

ແຂກສ່ວຍໄປເສຍພາບວងພຣະປູ່

ວັດພຣະພຸທະບາທບັ້ວພາມ
ບ້ານໄລ່ສ້ອມ ຕຳບລເມືອບພາມ
ອຳເກວບ້ານເມືອ ວັດພຣະພຸທະບາທບັ້ວພາມ

ຈັດກຳໂດຍ

ກຸ່ມໂບຣານຄຕີ ສຳນັກສິລປາກຣທີ່ ໙ ບອນແກ່ນ
໑໙໙ ຄນນກສິກຣກຸ່ງສຣຳງ ຕຳບລໃນເມືອງ ອຳເກວເມືອງ
ຈັງຫວັດບອນແກ່ນ ໔໐໐໐໐

ໂຕຣຄັພກ໌/ໂຕຣສາຣ ໐ ໔໓໒໔ ໒໑໒໔

แหล่งใบเสมาบวชพระปู่

วัดพระพุทธรบาทบัวบาน บ้านโฝล้อม

ตำบลเมืองพาน อำเภอบ้านฝ้อ จังหวัดอุดรธานี

แหล่งใบเสมาตั้งอยู่ทางทิศเหนือของพระพุทธรบาทบัวบาน ห่างออกไปราว ๗๐๐ เมตร ลักษณะเป็นเนินดินเตี้ยๆ ขุดแต่งโดยกรมศิลปากร เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๕

จากการดำเนินการขุดแต่งพบใบเสมาจำนวน ๒๔ ใบ ปักอยู่ที่แนวแกนทิศหลักและทิศรองทั้งแปด โดยแต่ละทิศปักซ้อนกัน ๓ ชั้น ใบเสมาชั้นที่ ๑ และ ๒ ปักวางใกล้กัน และใบเสมาอีกชั้น ปักห่างออกไปเล็กน้อย นอกจากนี้ยังพบว่า การปักใบเสมาทั้งหมดมีระเบียบที่แน่ชัดคือ ใบเสมาชั้นใน มีความสูงที่สุดและความสูงของเสมาค่อยๆ ลดหลั่นออกไปสู่ด้านนอก ใบเสมาเหล่านี้บางแผ่นมีการสลักภาพเล่าเรื่อง เอาไว้บนเสมาด้วย โดยเฉพาะใบเสมาชั้นในสุดที่มีภาพสลักเล่าเรื่องทุกใบ และมีจำนวน ๒ ใบที่สลักภาพเล่าเรื่องทั้งด้านหน้าและด้านหลัง ส่วนใบเสมาชั้นกลางพบเพียงใบเดียวเท่านั้นที่มีการสลักภาพเล่าเรื่องเอาไว้ ที่เหลือเป็นใบเสมาแบบเรียบและบางใบมีการแกะสลักเป็นรูปหล่อหน้าหรือแนวสันแกนเอาไว้ที่กลางแผ่นเท่านั้น สำหรับใบเสมาที่สลักภาพเล่าเรื่องมีรายละเอียดดังนี้

๑. ใบเสมาหมายเลข ๑ มีภาพสลักทั้ง ๒ ด้าน

ด้านหน้าสลักภาพบุรุษประทับนั่งขัดสมาธิเพชรบนแท่นบัลลังก์ พระหัตถ์ซ้ายถือก้านดอกไม้บานมองเห็นด้านข้าง พระหัตถ์ขวาวางไว้บนพระเพลา ด้านซ้ายทำเป็นกรอบข้อมีภาพสตรีนั่งพับเพียบบนแท่นประดับเครื่องอาภรณ์ที่แสดงความสูงศักดิ์ ด้านขวามีภาพของบุคคล ๒ คนมีสัดส่วนเล็กกว่าบุรุษประธาน บุคคลด้านหลังเห็นเฉพาะใบหน้า ส่วนคนหน้ายกมือซ้ายขึ้น มือขวาถือก้านดอกไม้บาน บุคคลทั้งสองสวมมงกุฎที่มียอดกระจายเป็นแฉก ด้านหลัง เป็นรูปบุรุษประทับนั่งในท่ามหาราชาลีลาบนแท่นสูงภายในขัณฑ์ยกสวมมงกุฎและกุดั่น

พระหัตถ์ซ้ายวางบนพระเพลาซ้าย พระหัตถ์ขวาเสมาพระอุระ
ถือก้านดอกไม้ยาวที่มีปลายบาน (แลเห็นด้านข้าง)

ใบเสมาหมายเลข ๒ ภาพบุรุษสวมมงกุฏ
ทรงแหลมกุ่มทล กรองคอ พระหัตถ์ทั้งสองยกขึ้น
เสมอพระอุระ ถือก้านดอกไม้บานที่ชูช่อขึ้น ประทับนั่ง
ขัดสมาธิบนบัลลังก์สูง ภายในกรอบขุ่มด้านบนสลัก
เรียวยาวทำเป็นแกนใบเสมา

ใบเสมาหมายเลข ๔ ภาพเลื่อนมาก เป็นรูป
บุคคล ๒ คน อยู่ในกรอบขุ่มรูปหยัก บุคคลด้านซ้ายมือ
ประทับนั่งบนแท่นในท่ามหาราชลีลา พระหัตถ์ซ้ายยก
เสมอพระอุระ ส่วนพระหัตถ์ขวาวางไว้บนพระเพลา
บุคคลทางด้านขวามือประทับพับเพียบชันเข้า สวมมงกุฏยอดแหลม
ด้านบนเหนือศีรษะสลักเป็นแท่งสี่เหลี่ยม ภาพไม่ชัดเจน

ใบเสมาหมายเลข ๗ สลักภาพบุคคล ๒ คน บุคคล
ทางซ้ายเป็นประธาน ประทับนั่งท่ามหาราชลีลาบนแท่น
พระหัตถ์ซ้ายยกขึ้นเสมอพระอุระ ถือก้านดอกไม้บาน พระหัตถ์
ขวาวางบนพระเพลา สวมมงกุฏ กรองคอ อุทรพันธะอย่าง
อลังการ บุคคลด้านขวามือประทับพับเพียบชันเข้าขวาขึ้น หันหน้า
เข้าหาบุรุษประธาน มือซ้ายวางบนตัก มือขวายกขึ้นถือสิ่งของ
บางอย่างไพล่ไปทางด้านหลัง บุคคลทั้งสองประทับอยู่ในกรอบ
ขุ่มที่มีลักษณะพิเศษคือ เป็นกรอบที่ทำคล้ายฉากหลัง ไม่มีช่อง
ว่างระหว่างลำตัวบุคคลกับกรอบขุ่ม

ภาพสลักใบเสมาหมายเลข ๑๐

ใบเสมาหมายเลข ๑๐ ด้านหลัง สลักเป็นลวดลายรูปหม้อน้ำ มีลายกลีบบัวซ้อน ๒ ชั้น มีปลายเรียวแหลมขึ้นไปอยู่กึ่งกลางแผ่น ด้านหน้า สลักภาพบุคคล ๓ คน ภายในซุ้ม บุรุษประธานประทับนั่งขัดสมาธิ พระหัตถ์ซ้ายวางบนพระชงฆ์ พระหัตถ์ขวายกขึ้นในท่าประทานพร กลางฝ่าพระหัตถ์มีลายวงกลมอยู่ (ธรรมจักร?) สวมเครื่องประดับอย่างอลังการ บุคคลด้านขวาเป็นรูปบุรุษนั่งงอเข้าขึ้นยกมือขึ้นพนมระหว่างอก ส่วนบุคคลด้านซ้ายนั่งพับเพียบงอเข้าซ้ายตั้งขึ้น หันหน้าเข้าหาบุรุษประธาน พระหัตถ์ซ้ายยกเสมอพระอุระ ถือก้านดอกบัวตูม พระหัตถ์ขวาทอดแนบลำตัว สวมกระบังหน้าโดยมีมวยผมทรงสูงต่อออกไปด้านหลัง

ใบเสมาหมายเลข ๑๓ สลักภาพบุคคล ๓ คน ภายในซุ้มโค้งหยัก บุรุษประธานประทับนั่งในท่ามหาราชลีลา บนแท่นสูงยกพระชงฆ์ขวาขึ้น พระหัตถ์ขวาวางบนเข่าถือก้านดอกไม้บานพระหัตถ์ซ้ายวางบนพระเพลา สวมเครื่องประดับแสดงความสูงศักดิ์ บุคคลด้านซ้ายประทับนั่งพับเพียบบนแท่นต่ำลงมา งอยกพระชงฆ์ตั้งขึ้น พนมมือระหว่างอกสวมเครื่องประดับแต่ลบเลือนมาก บุคคลด้านขวาเป็นสตรีประทับนั่งบนแท่นเตี้ยที่สุด หันหน้าเข้าหาบุรุษประธาน พระหัตถ์ซ้ายวางไว้ที่ท้อง พระหัตถ์ขวาทอดแนบลำตัว

ใบเสมาหมายเลข ๑๖ สลักภาพบุคคล ๓ คน บุรุษประธานประทับนั่งในท่ามหาราชลีลาในกรอบซุ้มโค้งหยักยกพระหัตถ์ขวาขึ้นเสมออก พระหัตถ์ซ้ายวางบนพระเพลา สวมเครื่องประดับที่แสดงความสูงศักดิ์ ด้านซ้ายของบุรุษประธานเป็นภาพสตรีนั่งพับเพียบอยู่กับพื้น พระหัตถ์ขวายกขึ้นระดับพระศอ ถือก้านดอกไม้บานที่มีช่อตั้งขึ้น พระกรซ้ายทอดลงมาบนพื้นสวมมงกุฎยอดแหลมแสดงความสูงศักดิ์ ทางด้านขวาก็มีรูปสตรีอีกคนหนึ่งประทับนั่งพระกรขวาทาบบัวได้ พระอุระพระกรซ้ายวางทอดแนบลำตัว ด้านหลังสลักแกนสลับที่กึ่งกลางใบ

ใบเสมาหมายเลข ๑๙ สลักภาพบุคคลประทับนั่งในท่ามหาราชลีลาบนแท่นอยู่ในกรอบซุ้มหยักโค้ง พระหัตถ์ขวาถือ

ก้านดอกไม้ตูม (บัวตูม) พระหัตถ์ซ้ายวางทอดลงมาที่พระเพลา
ประดับเครื่องศิราภรณ์เป็นมวยผมทรงสูง มีอุทรพันระรัดเอว
สำหรับเครื่องประดับอื่นค่อนข้างลบเลือน

ใบเสมาหมายเลข ๒๒ ด้านหน้าเป็นภาพบุรุษประทับนั่ง
ขัดสมาธิบนแท่นสูงภายในกรอบซุ้มหยักโค้ง พระหัตถ์ขวายก
ขึ้นเสมอพระอุระ พระหัตถ์ซ้ายวางบนพระเพลา สวมศิราภรณ์
เป็นมงกุฎยอดแหลม ทางด้านขวาเป็นบุรุษหันหน้าเข้าบุรุษ
ประธานนั่งพับเพียบชั้นเข้าบนแท่นเตี้ย ยกแขนขวาแนบอก
ส่วนแขนซ้ายทาบลำตัวประคองใต้ศอกขวา อันเป็นท่าแสดง
ความเคารพต่อบุรุษประธาน ด้านซ้ายของภาพสลักเป็นรูป
ม้ายืนอยู่บนแท่นเตี้ยภายในซุ้มหันหน้าเข้าหาบุรุษประธาน
ด้านหลังเป็นภาพบุรุษประธานอยู่ตรงกลาง ประทับนั่งสมาธิ
บนบัลลังก์สูงในกรอบซุ้มหยักโค้ง พระเกศาเกล้าเป็นมวย
มีเส้นคาตรอบอุษณิষะ ไม่มีเครื่องถนิมพิมาภรณ์ประดับแต่
อย่างใด พระหัตถ์ขวายกขึ้นเสมอพระอุระ พระหัตถ์ขวาวาง
บนพระเพลา ด้านซ้ายเป็นภาพบุรุษอีกคนหนึ่งประทับนั่ง
ในท่ามหาราชลีลาประทับนั่งบนแท่นที่เตี้ยกว่าบุรุษประธาน

เล็กน้อยภายในกรอบซุ้ม
โค้งหยัก ยกอพระชงฆ์
ขวา ส่วนพระบาทซ้าย
วางขนานแนบกับแท่น
พระหัตถ์ขวายกเสมอ
พระอุระพระหัตถ์ซ้าย
วางไว้ที่พระเพลา สวม
มงกุฎ กุณฑล กรองศอ
อุทรพันระ และทอง
พระกร ทางด้านขวาเป็น
ภาพสตรีประทับนั่ง
พับเพียบบนแท่นเตี้ยกว่า

ผู้อื่นภายในกรอบซุ้มโค้งหยัก ยกพระหัตถ์ซ้ายขึ้นเสมอ
พระอุระถือก้านดอกไม้บาน พระหัตถ์ขวาทอดลงมาแนบลำตัว

สวมศิราภรณ์ทรงมงกุฎยอดแหลมและเครื่องประดับอื่นๆ
ที่แสดงความสูงศักดิ์

ลักษณะพื้นฐานของใบเสมาสมัยวัฒนธรรมทวารวดีมี
ลักษณะแบบแผ่นแบน (Slab type) ด้านบนทรงโค้งแบบ
กลีบบัวส่วนเอวคอดและบานออกเล็กน้อย ส่วนฐานถัดลงมา
ด้านล่างเป็นแกนเตี้ยหินที่มีความยาวประมาณ ๒ ใน ๓ ของ
ความยาวด้านบนเพื่อใช้สำหรับปักลงดิน การประดับตกแต่ง
มีทั้งแบบเรียบและสลักลวดลายภาพสลับ หม้อน้ำ และสลัก
ภาพเล่าเรื่อง

รูปแบบใบเสมาบริเวณ บวชพระปู่ มีลักษณะที่พิเศษ
กล่าวคือ ลักษณะของภาพบุคคล ลายกรอบซุ้มแสดงให้เห็นถึง
อิทธิพลของศิลปะเขมรอย่างเด่นชัด โดยภาพบุรุษได้แต่งองค์
ด้วยภูษาสมพตจีบเป็นริ้ว ชักชายภูษาออกมาเป็นวงโค้ง
ขนาดใหญ่ มีหน้าอุทรจีบเป็นริ้ว ส่วนภูษาทรงของสตรีส่วนใหญ่
แต่งด้วยภูษายาวคล้ายโสร่ง มีจีบเป็นริ้วชักชายภูษาออกมาเป็น
วงโค้งขนาดใหญ่ โดยมีหน้าอุทรจีบเป็นริ้วเช่นกัน นอกจากนี้
ยังมีเครื่องอาภรณ์ประดับอย่างเต็มที่อันได้แก่ มงกุฎ กรองคอ
พาหุรัด ทองกร และอุทรพันธะ แสดงให้เห็นถึงรูปแบบศิลปะ
เขมรแบบเกาะแกร์ในราวครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ ๑๕
อันเป็นลักษณะเฉพาะของใบเสมาในกลุ่มพระพุทธรูปบาท
บัวบาน

ที่มาของข้อมูล

กรมศิลปากร, ใบเสมาในกลุ่มพระพุทธรูปบาทบัวบาน
อำเภอบ้านฝาง จังหวัดอุดรธานี,
กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด สารรังสรรค์, ๒๕๔๑,
หน้า ๓๑ - ๔๗.